

VERSLAG BOLIVIA-MISSIE

Samenvatting

Van 21 tot en met 29 april 2010 heeft een team van Medical Checks for Children en stichting Chakana in vijf dorpen in Bolivia 975 kinderen van 0 tot 12 jaar medisch onderzocht en behandeld. Het was de eerste missie van MCC in Zuid-Amerika.

De vijf bezochte dorpen liggen ten noorden van hoofdstad La Paz, in het onherbergzame gebied richting Peru, niet ver van het beroemde Titicacameer, op 4000 meter hoogte. Op sommige plaatsen ontbreekt iedere medische zorg, die regio kent een hoog percentage kindersterfte. Een aantal kinderen moest, soms alleen, uren lopen om de bezochte dorpen te bereiken. In één gemeenschap richtte de hulp zich voornamelijk op schoolgaande kinderen van zes jaar en ouder. Een meerderheid van de kinderen heeft bloedarmoede (een triest record voor MCC), wormen en cariës.

MCC werkte bij deze missie samen met stichting Chakana. Projectcoördinator Paula Lopera van Chakana had alle dorpen van tevoren bezocht en een lokaal team van elf chauffeurs en vertalers samengesteld. Chakana droeg ook bij aan de financiering van het transport.

Het MCC team bestond uit de volgende teamleden: Ines von Rosenstiel (medisch eindverantwoordelijk, kinderarts), Karlien Bongers (organisatorisch eindverantwoordelijk, chirurg), Miguette Jadoul (organisatorisch ondersteunend), Robert Stalpers (kinderarts), Simone Ardesch (arts), Claire Meijers (kinderarts), Saskia en Oscar van der Kroon (vrijwilligers van Chakana). Technische hulpmiddelen werden vanuit Nederland meegenomen. Medicijnen zijn verkregen bij verschillende apotheken in La Paz.

- *In het parochiehuis van Titicachi wordt gecheckt en medicijnen verstrekt*

Verslag van dag tot dag

Woensdag 21 april

De luchtvaartbeperkingen als gevolg van de stof uitbrakende IJslandse vulkaan Eyjafjallajökull (het gaat niet door, het gaat misschien toch wel door.....) en de indrukwekkende chaos op Schiphol weerhouden de eerste vier teamleden (Miguette, Karlien, Saskia en Oscar) er deze woensdag niet van om geheel volgens planning te vertrekken. Slechts één beoogd teamlid is elders in Europa gestrand en moet afhaken. We hebben zeker twintig kilo overgewicht (veel medische apparatuur en 800 tandenborstels), maar de KLM is gelukkig coulant in deze gekke dagen.

De eerste halte is de Peruaanse hoofdstad Lima. Tijdens de vijf uur durende tussenstop voegt de zeer opgeluchte missieleider Ines zich vanuit Mexico bij de groep. Gezamenlijk bereiken we om half een 's nachts La Paz. We reizen als toerist om problemen te voorkomen (geen werkvergunning nodig) en staan binnen een kwartier buiten. Twee taxi's halen ons op en brengen ons naar hotel El Dorado. Ondanks het stille uur krijgen we in het hotel *matte de coca* (cocathee) ter bestrijding van mogelijke hoogteziekte. Om half 3 liggen we in bed, moe, maar opgetogen.

Donderdag 22 april

Om half tien is er ontbijt. Heel gezellig. Een half uurtje later arriveert Paula, de onmisbare projectcoördinator van Chakana. Zij is maanden met de voorbereidingen bezig geweest. Superleuk weerzien. Veel praten en lachen. Gezamenlijk volgt een zoektocht in La Paz naar de gewenste medicijnen. De ijzertabletten zijn Europese import en tien keer zo duur. Dat kan niet. Hoewel alles ruim van tevoren door Chakana is besteld, blijven veel apotheken in gebreke. Karlien loopt met 4000 dollar op zak!!

De teamleden houden zich rustig in verband met de hoogte (4200 meter). De lucht is ijl, fris en warm tegelijk en het geurt overal weëig zoet. Zo ruikt Bolivia. We kopen water, wisselen geld en drinken heerlijk koffie op een terras. Hilvert, directeur Chakana-Nederland, belt. We zien hem morgen. Weer verder op stap. Ines trekt er even alleen op uit. De rest luncht. Paula gaat naar kantoor. Er wordt veel gepraat. Alles komt voorbij: relaties, onderwijs, kinderen, etc. Om half 3 is het tijd voor een siësta. Een uurtje later gaan Miguette, Saskia en Oscar naar de kathedraal en de nabijgelegen markt.

Als we om zeven uur weer bij elkaar komen blijken Paula, Karlien en Ines al de hele middag met apotheken in de weer geweest te zijn. De bestelde hoeveelheden kloppen niet en geven veel zorgen. Dit zal ook morgen nog veel aandacht vergen. We gaan eten in het Plaza Hotel (waren we drie jaar geleden ook vaak). Vanaf de bovenste verdieping hebben we een schitterend uitzicht op de stad. Het eten is goed en het is heel gezellig. Er gaan wederom veel persoonlijke verhalen over de tafel. Terug in het hotel laten we een briefje achter voor Robert, Claire en Simone, onze teamgenoten die nu nog onderweg zijn en vannacht zullen arriveren. Bedtijd rond 22.00 uur.

Vrijdag 23 april

Wij mogen uitslapen en dat doen we ook. Om 9.15 uur staan we op. Na het ontbijt nemen we een lokaal transportbusje naar het centrum. We lopen naar het plein met het

parlementsgebouw en het presidentiële paleis en kopen crackers. Het rondlopen blijkt behoorlijk vermoeiend. We kopen snel nog wat T-shirts en schoenen (we hebben alleen bergschoenen bij ons en het kost hier weinig) en gaan dan rusten. In het hotel horen we dat Ines, Miguette en Karlien samen met Paula weer vanaf de vroege ochtend bij apotheken langs zijn geweest. Nog steeds is niet alles rond.

Robert blijkt vroeg opgestaan en verkent de stad. Zijn speurtocht brengt hem bij de *Heksenmarkt*. Daar worden de gekste kruiden en attributen verkocht, waar onder gedroogde foetussen van lama's die in opdracht van de Sjamanen worden geofferd om geluk en voorspoed af te roepen. Het is genieten van de warme zon, de fel gekleurde kledingstukken en de gekke veel te kleine bruine of zwarte bolhoedjes die de vrouwen dragen. (Toelichting: de hoed recht op het hoofd is een teken dat de vrouw getrouwd is; scheef is het signaal dat ze 'beschikbaar' is. Wordt een scheef hoedje bij toenadering snel recht gezet dan hoeft je verder geen moeite te doen).

's Middags maken we twee toeristische stadsritten. De eerste gaat naar het zuidelijk deel; behoorlijk welgesteld. Dat stemt vrolijk. La Paz is gróóóót! De stad ligt ingeklemd in een hoefijzervormige vallei. Weinig wind en dus warm. De hoogte varieert van 3000 tot 4100 meter. Daarmee is La Paz de hoogst gelegen hoofdstad te wereld. Op de grootste hoogte liggen de arme wijken van "El Alto", waar we later in de week nog op een confronterende manier mee te maken krijgen. Vanuit bijna elk punt van de stad zie je boven de stad de drietoppige besneeuwde berg Illimani uitsteken. Zo mooi dat je ogen er steeds als vanzelf naar toe worden getrokken. We stoppen bij grillige rotsen voor wat foto's, maar als het begint te hagelen hollen (!) we terug naar de bus. De tweede tocht voert door het centrum. De bekende plekken, veelal in de file.

Een bezoek aan de winkel van Chakana met nijverheidsproducten uit de vrouwencentra wordt afgebeeld. De winkel blijkt vandaag de hele dag gesloten. We gaan weer even rusten. De hoogte valt ons niet mee en we voelen ons niet heel erg fit. Heel weinig eetlust en een vaag gevoel van misselijkheid en licht in het hoofd. Saskia en ik vallen in slaap. Eenmaal wakker zijn we erg gammel.

Rond zeven uur 's avonds krijgen we in de 'skyroom' van het hotel een borrel aangeboden door Chakana. Iedereen is er: de tolken, de chauffeurs, de directeur van Chakana-Nederland Hilvert, de directeur van Chakana-Bolivia Herman, Eric van het Chakana-kantoor, vier vertegenwoordigers van het ministerie van volksgezondheid, etc. Er zijn volop speeches. Iedereen is opgetogen en vol lof over de werkzaamheden van Paula.

De aanhoudende maagklachten blijken het gevolg van de Diamox, een preventief medicijn tegen hoogteziekte. Eerder moesten we al veel plassen en voelden we overal tintelingen. We besluiten de kuur te staken. Aansluitend gaan we eten, wederom in La Plaza. Ines, Paula en Karlien zijn weer naar een apotheek geweest, maar tevergeefs. Het diner is supergezellig. Het gaat weer over hele persoonlijke zaken. Om 23.00 uur vallen we in ons bedje.

Zaterdag 24 april

Ines en Karlien zijn alweer vroeg op pad voor medicijnen en halen de huurauto op. Om half elf uur vertrekken we naar het kantoor van Chakana. Daar starten we met een

teambespreking rond vijf centrale vragen: wat brengt je hier, wanneer is de missie voor jou geslaagd, wat zou een ramp zijn, hoe ga je om met stress/wat moeten de anderen doen en .... heb je een gebruiksaanwijzing? Heel persoonlijke vragen, maar alles verloopt in hele goede sfeer.

Daarna gaan we aan de slag. Miguette begint alle dozen met geneesmiddelen uit te zoeken en te sorteren. Paula gaat wederom naar een aantal apotheken. Saskia en Oscar tellen alle materialen (wat is dit?) en geheel volgens draaiboek stellen we voor ieder van de zes beoogde stations een tas samen. Claire, Simone en Karlien zetten alle relevante informatie in de computer, Ines en Robert stellen een doseringsschema op van alle beschikbare medicijnen; verdeeld naar leeftijdscategorie en gewicht.

Na anderhalf uur storten we ons allemaal op het verpakken van de correcte hoeveelheden medicijnen. Er worden zakjes beschreven en daarna gaan de medicijnen erin. Daarna halen we met z'n allen buiten in de Boliviaanse zon zittend, alle pillen en capsules uit de doosjes en de volgende vijf uur verpakken we deze per kuur in plastic zakjes. Het doseringsschema schrijven we er met permanent markers op. Zo kunnen ook de niet-medici de medicijnen uitdelen. Al met al een hele klus.

Er is nog even tijd over om van de zonsondergang te genieten; zien drie bruidsparen en praten nader met de aardige Belgisch/Boliviaanse gids Anton. Dan naar het hotel voor het noodzakelijke opruimen. Hilvert en zijn vriendin halen ons op voor een etentje in een bijzonder restaurant. Wederom heel gezellig. Karlien zegt heel blij te zijn met haar 'cluppie'. Terug in het hotel worden de rekeningen betaald, de laatste emails verstuurd en de tassen gepakt. Het is zo ver.....

Zondag 25 april

De dag begint vroeg. Om zes uur hebben we ons verdeeld onder vier jeeps en reizen we af naar Sococoni. Voor ons is het eerste deel van de tocht van ongeveer vijf uur, langs de straatarme satellietstad El Alto en het beroemde Titicacameer, niet onbekend, maar nog steeds indrukwekkend. De Andes is een imposant gebergte. Hele kale stukken ruig, geërodeerd gebergte, naarmate je hoger komt. Maar op de iets lager gelegen gedeelten ook veel groen en fauna. Andesganzen, mariavalken, lama's en alpaca's komen we op onze rit regelmatig tegen.

Robert neemt een volle hap coca bladeren om daar verder de hele reis op te blijven kauwen. Volgens onze Boliviaanse reisgenoten is dit goed tegen de hoogteziekte, tegen vermoeidheid en honger. Ideaal dus voor de mensen hier als er hard moet worden gewerkt voor weinig geld. Robert vertelt dat het overigens nog niet zo simpel is. "Je moet er een soort pruim van maken die je tussen je wang en bovenkaak stopt. Dan laat je je speeksel erdoorheen circuleren en slikt dat af en toe door. Ik moet zeggen: het werkt fantastisch. De smaak is niet echt tof, maar de hele rit ben ik klaarwakker gebleven en heb geen centje pijn gehad."

Onderweg wordt op het hoogste punt van de rit op 4.500 meter ritueel een offer gebracht aan Moeder Aarde: Pacha Mama. De ceremonie bestaat uit het tussen de beide wijsvingers nemen van een cocoblad en naar de vier windstreken een buigende beweging maken. Dan wordt het blad onder een stuk steen gelegd en sprenkelen we wat (pure) alcohol over de

stenen. Op een behouden rit.....

De afslag naar Sococoni is tien kilometer lang en gaat steil omlaag. Spannend; zoals op het moment dat we de jeep vóór ons in een bocht zijdelings zien wegglijden met de achterwielen richting afgrond naast de weg. Daar komt de wagen plots tot stilstand...op vijf centimeter afstand van een afgrond die vijfhonderd meter steil naar beneden loopt. Karlien, Miguette, Ines, Claire en Simone komen lijkleek uit de auto. Kort daarna een nieuwe probleem: bij een van de auto's spuit de remvloeistof onder de motorkap uit. De mannen lossen het op.....

De ontvangst in Sococoni is hartelijk. Er hangen zelfs slingers op het pleintje. Voor de plaatselijke basisschool staan tientallen kinderen al klaar, samen met hun ouders. We worden door de lokale burgervader toegesproken en onder luid applaus van harte welkom geheten. Nadat we onszelf hebben voorgesteld (dokter Oscar en dokter Saskia!) laden we de spullen en medicijnen uit. Het is nog even wennen. We installeren de carrousel voor de eerste keer. Op lage tafeltjes. Zitten op kinderstoeltjes is even wennen, maar het gaat eigenlijk best. Het voordeel er van is dat je de kinderen op hun eigen niveau benadert.

Ons carrousel bestaat uit zes stations. Buiten zorgen vertegenwoordigers van Sococoni voor het aanmaken van het medisch dossier. Binnen, bij station 2, stort Saskia zich op het wegen en meten van gewicht, lengte, omtrek schedel en saturatie (zuurstof in bloed) om onder meer groeiachterstand en ondervoeding te detecteren. De kinderen zijn vrijwel allemaal heel meegaand en flink. Slechts incidenteel is er een huilbui. Saskia krijgt hulp van een van de helden van dit verhaal: Anton. Hij is half Belg en Boliviaan en reist mee met zijn vriendin Grace in een geweldige four wheel drive. Een rasoptimist, die voor alles een oplossing weet. Onze eigen Marlboroman.

Bij station 3 heeft Oscar het soms lastig om uit het hielkje van de baby's voldoende bloed te krijgen. Miguette schiet te hulp. De anaemia-meting brengt een verontrustend hoog percentage bloedarmoede (75%) aan het licht. Grace zorgt voor de pleisters (kleurig met leuke tekeningetjes erop) en brengt de kinderen steeds naar de volgende halte.

De artsen van station 4 hebben de beschikking over het tweede leslokaal en onderzoeken deze eerste dag direct 180 kinderen! Simone, Robert en Ines krijgen hulp van de vertalers Julia, Birgit en Marcus. Het is zwaar werk. Veel kinderen hebben wormen, diarree, schurft en cariës en daardoor veel pijn. Eén kind blijkt epileptisch, een ander kind heeft het syndroom van Down en er verschijnt ook een kind met longontsteking.

Claire moet alle zeilen bijzetten in de apotheek (station 5), want over het medicijngebruik moet veel worden uitgelegd. De Britse tolk Alex biedt hulp. Aan het eind van de dag blijkt dat er bijzonder veel multivitaminen zijn uitgedeeld. Het zesde en laatste station biedt voorlichting over het poetsen van de tanden en wordt weer door lokale mensen verzorgd.

Tussen alle stations pendelt Karlien als onmisbare schakel heen en weer voor hulp, advies en tijdelijke vervanging bij plaspauzes. Ook Ines oogst veel bewondering. Ze is al de hele dag ziek (misselijk, koorts), maar werkt gewoon door. Tijdens een korte pauze ontdekken we dat er tegen onze jeeps spontaan kleine stalletjes zijn gebouwd, waar broodjes, water en fruit

wordt verkocht. Later zal blijken dat dit bepaald geen slechte zaak is en profijtelijk voor beide kanten. Van heinde en ver komen de gezinnen hier naar toe. Een loopafstand van vier, vijf uur is geen uitzondering. De rijen wachtenden worden alsmaar langer.

Na het inpakken en opladen krijgen we een voortreffelijke warme maaltijd voorgeschoteld door een viertal dorpsvrouwen, die in een hoek van een van de klassen de hele middag stillitjes op spiritusvergassers hebben staan kokkerellen. De maïskolven, tuinbonen en allerlei soorten aardappelen liggen op hopen opgestapeld op een plastic zeiltje op de tafel. De heerlijke volle groenten/aardappelsoep komt in mokken. Wat smaakt dit goed als je niet geluncht hebt!

Lang kunnen we niet blijven. De karavaan moet verder en vertrekt om zeven uur (het is inmiddels donker) naar Chuma. Een lange schitterende rit over een slechte weg in het donker, maar bij heldere volle maan. Er zijn veel stops, soms vanwege pech met de auto's, soms om te plassen, een enkele keer omdat Ines heel beroerd is door een buikinfectie. Het gehobbel en gestoot in de stug verende jeeps over de rotswegen doen haar geen goed. Rond middernacht arriveren we in Chuma (de grootste plaats in de omgeving, voor Oscar/Saskia bekend van drie jaar geleden, bij daglicht heel vriendelijk en groen). Er wordt nog even thee gedronken bij gastheer/pater Edgar, maar we verlangen erg naar een bed. Karlien heeft een sterk medicijn voor Ines. Robert, Simone en Claire hebben al 48 uur niet geslapen en verspreiden zich over meerdere adressen. De superdag eindigt op een keiharde stromatras.

Maandag 26 april

Om zeven uur op en na een warme (!) douche ontbijt in een lokaal achteraf levensmiddelenwinkeltje. De maaltijd hier bestaat uit een knoerthard gebakken broodje dat wordt weggespoeld met warm water of matte de coca. Tot grote vreugde van Robert staat er ook koffiempoeder op tafel. Hoewel hij gruwet van zwarte koffie smaakt hem dit vandaag uitstekend! Het goede nieuws is dat Ines is opgeknapt.

Vanuit het centrum van Chuma is het tien minuten lopen naar het lokale gezondheidsgebouwtje. Er zijn nog maar enkele gezinnen komen opdagen. Wederom is er een hartverwarmend welkom door de plaatselijke autoriteiten. Bij de start van het checken staat er alweer een enorme rij. Robert spreekt een moeder met zoontje die 's nachts om drie uur is vertrokken en vier uur heeft gelopen. Vertaalster Grace is bereid ook bloed te prikken en krijgt een snelle cursus van Miguette. Haar partner, onze Belgische Boliviaan Anton, springt ook bij. Het past helemaal in de filosofie van MCC en Chakana om zoveel mogelijk lokale mensen te mobiliseren.

De kinderen in Chuma zijn er beter aan toe dan gisteren in Sococoni: beter verzorgd, minder luis en schurft. Hooguit tien procent heeft bloedarmoede. Toch zijn er veel indringende verhalen.

Claire: "Ik trof in de apotheek een jongen van negen jaar. Hij vertelde dat zijn moeder nauwelijks naar hem omkijkt. Hij was op eigen houtje gekomen. Het was vijf uur lopen. Hij heeft aan Ines heel dapper zijn verhaal verteld. Hij had pijn in zijn gewrichten. Het bleek jeugdreuma te zijn. Hij heeft vitamines en een middel tegen wormen gekregen. Ik raakte erg onder de indruk van deze jongen. Hij zat in de apotheek tegenover drie witte mensen, maar

luisterde heel aandachtig, gaf aan dat hij het begreep. Hij wist dat het goed voor hem was. Hij nam direct de pil en nam een zakje mee. Daarna weer terug: weer vijf uur lopen.”
We geven hem een broodje en wat te drinken mee.

Karliën besluit vandaag zoveel mogelijk kinderen te helpen. De operatie loopt gesmeerd. Om half zeven wordt het 265^e kind onderzocht.

Het diner bestaat ditmaal uit rijst met Russische salade. Vrijwel alle Nederlanders laten de kip aan zich voorbij gaan. Ines ontdekt een blik perziken. Heerlijk! De avond wordt gebruikt voor een uitgebreide evaluatie. De afspraak wordt gemaakt om de resterende dagen niet meer dan 180 kinderen per dag te behandelen. Gezien de slinkende voorraad medicijnen dreigen we anders veel kinderen, later in de week, teleur te moeten stellen. Een andere afspraak is de wijze van communicatie te verbeteren. Vandaag ging er in de hectiek af en toe informatie verloren. Het is verstandig om eerst persoonlijk contact maken.

Dinsdag 27 april

We staan om zeven uur op. Saskia heeft geen oog dicht gedaan. Ze is niet de enige.... Het devies voor vandaag: veel drinken. Het ontbijt is dit keer smakelijk dankzij de vondst van Paula: jam! Hoera. Chuma heeft een heuse winkel. Er wordt dertig liter water en acht liter jus d'orange gekocht.

De weg naar de volgende bestemming, Titicachi, is bijzonder slecht, maar het uitzicht fabuleus. Iedereen is sprakeloos. Al snel moeten we stoppen. Een van de benzinetanks is leeg. Diefstal? Anton heeft een reservetank en vult twintig liter bij. Dan blijkt de tank tjokvol. Dus de meter is stuk. Er worden foto's gemaakt. En we stoppen weer, even verderop. Het hoesje van het fototoestel blijkt achtergebleven..... Langs de weg zullen we twaalf kinderen oppikken voor een lift naar onze bestemming. Het blijken er veertig, inclusief enkele moeders. Met een beetje proppen kunnen ze allemaal mee. Een ontroerende aanblik.

Twee uur later dan afgesproken arriveren de vier jeeps in Titicachi. De Duitse pater Max, een goede bekende van Chakana, verwelkomt het team, geeft een rondleiding in het door hem gestichte gezondheidscentrum (inclusief moderne tandartsstoel en gynaecologische tafel, er werkt ook een tandarts) en stelt zijn parochiehuis beschikbaar. Hij vertelt dat de regering allerlei medische programma's heeft voor de dorpen, maar dat door corruptie het geld zelden aankomt. Hij moet het vooral hebben van geld van Duitse kerken.

Padre Max herkent Saskia en Oscar van het bezoek van drie jaar geleden en begint direct over het meisje met de oogtumor, waarvoor eerder zijn hulp was ingeroepen. Oscar vertelt hem dat zij in Chuma is gezien en toont hem foto's. Robert wil de oude en nieuwe foto's in Nederland laten beoordelen voor goede diagnose en behandeling. We maken nieuwe afspraken met de pater.

Om elf uur draait het carrousel op volle toeren. Oscar werkt samen met Simone en mag weer prikken. Het klikt, we wisselen hele persoonlijke verhalen af met prikken. Saskia zit met Miguette in de apotheek. Het bevalt haar zeer goed.

Veel kinderen zijn behoorlijk ziek. We vinden bij vijfenveertig procent van de kinderen bloedarmoede! En veel parasitaire klachten. Eén kind krijgt tijdens het onderzoek een worm uit de neus, een ander kind heeft ruggenmergkanker en een korte levensverwachting. Twee kinderen hebben het syndroom van Down. Robert ziet enkele kinderen met stevig zwerende huidinfecties, die gelukkig nog goed te behandelen zijn. Een jongen heeft een compleet zwerende, en tot bloedens toe pussende hoofdhuid. Ook deze jongen kan met drie weken weer een kam door z'n haren halen; als ie die tenminste heeft...

Om twee uur krijgen we een heerlijke Inca-maaltijd voorgeschoteld met maïs en zeer voedzame soep. Daarna aan de slag tot vijf uur. De toeloop is enorm, veel groter dan verwacht/voorzien. Karlien moet zeker 150 kinderen wegsturen omdat we de afgesproken limiet in zicht komt. Een besluit dat veel teleurstelling teweeg brengt. Paula is hevig overstuur over het wegsturen van kinderen, die van ver zijn gekomen. Ik hoor het allemaal pas wat later en zoek haar op. We gaan samen een stukje lopen om alles te bepraten. Wat is er fout gegaan? Wat kunnen we er van leren? Was het op te lossen geweest? Paula gebruikt zware woorden. Ze vertelt dat de plaatselijke autoriteiten heel boos zijn.

De professionele houding van Ines biedt uitkomst. "De nood in de derde wereld is onbeperkt, iedereen helpen is onmogelijk, het kan alleen op deze manier". Aan het eind van de dag worden alleen nog hele zieke kinderen toegelaten. Simone wordt geraakt door een erg ziek kind en Miguette en Saskia krijgen te maken met zeer gecompliceerde situaties in de apotheek. Juist op dat moment zit iedereen even buiten bij te komen.

We laden alle eerder meegelifte kinderen op de auto's zodat we ze terug kunnen brengen. Op het pleintje bij het parochiehuis praten Ines en ik nogmaals met Paula. Ze blijft erg volhardend, ik spreek haar daar op aan: 'Don't be too harsh'. Later op de avond blijkt dat Paula inderdaad de draai heeft gemaakt. Pater Max en zijn assistente Mercedes kunnen het gebeuren gelukkig relativeren. En wij weten dat we bij een volgende keer de verwachtingen goed moeten managen.

Tijdens de evaluatie is iedereen blij dat we ons aan de limiet hebben gehouden. We zeggen de we 'lekker gewerkt hebben'. Dat schijnt typische verpleegsterstaal te zijn, waar artsen niet van houden. We moeten er om lachen. Er is voor het eerst emotie aan de tafel; dat hoort - zo leert de ervaring- bij de derde dag. Saskia is inmiddels totaal versleten. Ze wil naar bed, maar moet nog theedrinken van Paula en Boliviaanse wijn drinken van pater Max. We reizen vandaag niet verder en kunnen daardoor om negen uur in ons mandje kruipen. We nodigen Robert uit in onze suite. Gezellig.

Woensdag 28 april

Het slapen valt wederom niet mee. Saskia en Robert een halve nacht; zelf heb ik geen oog dichtgedaan. Om zeven uur op, wassen (geen douche; brrr koud!) en ontbijten met pater Max (met kaas en jam). We beleven een opmerkelijke start van de dag. Voor het vertrek gaat de Caribische muziek in de auto's aan en er wordt uitbundig gedanst. Ines is duidelijk beter! Erg leuk. Pater Max toont met trots zijn nieuwe radiostudio waarmee hij de omliggende dorpen kan bereiken. Aansluitend volgt de tocht naar het vierde dorp: Mollo.

Onderweg zien we een begraafplaats. Omdat de grond keihard is, liggen de overleden bewoners in huisjes. De aankomst is verrassend. We kunnen met de jeeps niet bij de school komen waar we onze stations gaan installeren. We zullen alles lopend door een steil naar beneden en weer naar boven oplopend bergpad moeten dragen.

Op het schoolplein is juist de gymnastiekles aan de gang. De start wordt gehinderd door een hoog oplopende discussie met de onaangename schooldirecteur, die driehonderd kinderen behandeld wil hebben, veel meer dan vooraf is afgesproken. Als Karlien een klap incasseert dreigt Ines met deze hele ploeg op te stappen. "We komen hier voor de kinderen en doen wat we kunnen. U brengt alleen maar negatieve energie. We gaan aan de slag of vertrekken." Dat helpt.

In Bolivia hebben sinds vorig jaar kinderen tot zes jaar formeel recht op gratis gezondheidszorg. Maar in dit onherbergzame gebied komen weinig artsen. MCC wordt verteld dat ze er weinig kunnen verdienen. Artsen uit La Paz vinden het gebied niet aantrekkelijk. De kinderen betalen, de goede bedoelingen van de regering ten spijt, de rekening.

De kinderen in Mollo behoren tot twee minderheidsgroeperingen: de Aymara en Quechua. Een prachtig, donker volk met Inca-trekken. Ze zijn zich bewust van hun kwetsbare status en zijn daardoor extreem verlegen. Om te kunnen communiceren vragen we de kinderen van de hoogste klassen om te tolken; van Aymara of Quechua naar het Spaans en omgekeerd. Dit kost veel tijd, helaas.

Voor het eerst zien we alleen schoolkinderen; de ouders ontbreken bij de checks. Om die reden worden de leraren betrokken bij de uitleg in de apotheek. De meeste kinderen zijn acht en negen jaar, zijn ondervoed en hebben groeiachterstand. Dat er honger wordt geleden zien we terug in het grote aantal kinderen dat veel te klein is voor hun leeftijd. Driekwart van hen lijdt bovendien aan bloedarmoede. Een onwaarschijnlijk hoge score. Ook het aantal gevallen van luis en cariës ligt extreem hoog. Een kind vertelt in de ontlasting een lintworm van twintig centimeter gevonden te hebben. MCC maakt tempo en behandelt vandaag honderdzestig kinderen. Anton laat ons, zoals iedere dag, met zijn GPS precies weten hoe hoog we zitten. Dit is van belang om de minimale bloedwaarde van de kinderen vast te stellen. Hiervoor hebben we speciaal door MCC ontwikkelde tabellen meegenomen. De verschillen van een paar honderd meter kunnen dertig procent verschillen!

De lunch wordt met een ambulance vanuit een ander dorp aangevoerd! 's Middags spelen we een heuse interland Nederland - Bolivia met de jongste kinderen onder belangstelling van het halve dorp, dat joelt en krijst. Opvallend vaak constateert Ines een overtreding van het Nederlandse team, waarop ze het allerkleinste kind bij de hand neemt en hem een vrije trap op het Nederlandse doel laat nemen. Hilariteit alom. We sluiten af met het zingen van het Wilhelmus en van de nationale Boliviaanse hymne. Ieder staat strak in het gelid!

Karliën stort zich deze middag op de invoer van medische dossiers in de laptop. Monnikenwerk. Eerste conclusies: weinig longontsteking, veel bloedarmoede, veel schurft en veel wormen. Aan het eind van de dag is er een rondleiding in het lokale

gezondheidscentrum. Er is weinig, het toilet is smerig. Ines neemt interessant voorlichtingsmateriaal mee.

Op het plein van Mollo wordt door de mannen vergaderd, de vrouwen kijken toe. We worden naar een atelier gebracht met de vraag nijverheidsproducten te kopen. Saskia voelt er niets voor, anderen slaan een bescheiden slagje. Om zeven uur vertrekken we. Het uitzicht in het donker is wederom spectaculair, omdat de wolken onder ons hangen en ze verlicht worden door de volle maan. Naast ons zijn alle valleien gevuld met deinende witte luchtkussens die oplichten in het maanschijnsel. Soms schijnt er zwak het licht doorheen van een enkel dorpje diep eronder. We worden er stil van.

In Ayata wacht ons een goor, smerig hotelletje. Met een mogelijk nog smeriger toilet. De meiden zijn er niet blij mee. Gelukkig is er wel een (smerige) douche met koud, en soms heel even warm, water. We krijgen een kamer voor onszelf: heerlijk. We leggen onze eigen slaapzak met capuchon op het vieze bed (de volgende dag zit Oscar toch onder de vlooiënbeten). Ook zijn z'n benen gezwollen door het vasthouden van vocht door de hoogte (naar later blijkt vier liter). Het eten smaakt prima: rijst met forel.

Ines besluit tot een feestje. De Cd-installatie wordt naar buiten gereden en het spektakel brandt los. Zeker twee uur wordt er gedanst en veel gelachen. Zelfs de Boliviaanse mannen doen na lang aarzelen mee. Onze locale medewerkers doen ons voor hoe je de 'caporales', de 'llamarada' of de 'waca waca' danst. Het nadoen vergt heel veel energie, al helemaal op een hoogte van 3.000 meter. Wij laten ons natuurlijk niet kisten en laten zien hoe bij ons de jive, rock-'n-roll en salsa wordt gedanst. Het wordt een soort lesje Zumba.

Er komt ergens warme thee gemengd met sterke drank vandaan in grote theepotten. Nu wordt het écht gezellig. Miguette is de absolute kampioen, soepel in de heupen. Paula wordt in traditionele kleding gehuld en geeft les in Boliviaanse dans. We feesten door tot rond 23:00 uur, dan is iedereen behoorlijk 'op'. Robert sluit af met een partijtje kaarten.

Voor het slapen is er nog even discussie. Er ligt een plan om met zijn allen naar een fameuze ruïne te gaan. Het is vanuit Ayata drie uur rijden en een half uur lopen. Alex zegt dat het vanuit Ayata via de ruïne naar La Paz twaalf uur rijden is. Daar komt het lopen en rondkijken bij. Saskia en Oscar vertrouwen de informatie niet. Ze zien bovendien nogal op tegen de lange reis naar Nederland met een wachttijd in Lima van tien uur.

Donderdag 29 april

Ontbijt met jam. Daarna naar het centrale plein voor een afgesproken ceremonie. Maar.... er is niemand. We gaan terug naar het centrum en richten onze stations in. Er staat al een forse rij. Om half tien worden we alsnog voor de ceremonie uitgenodigd. We krijgen een ingelijste oorkonde. Na het hijsen van vlaggen, toespraken en muzikale intermezzo's van 300 studenten (!) wil het team aan de slag. Dat kan niet. Er moet eerst ook nog even gegeten worden. We zijn er niet blij mee, eerder genegeerd. De boosheid van de honderden wachtende ouders met kinderen, aan het eind van de ochtend, even buiten het dorp, is begrijpelijk.

De check begint dramatisch. Een oma brengt haar stervende kleindochter. Het kind, helemaal slap en met de ogen bijna gesloten, is door haar moeder, die in de ver weg gelegen stad Santa Cruz werkt, vanwege haar ziekte verstoten. Ze is 2,5 jaar oud, maar heeft het gewicht van een kind van zes maanden. Ines en Karlien zoeken glucose en een infuusnaald en doen een beroep op de aangrenzende medische post. Daar is alleen een naald voor volwassenen beschikbaar. Karlien slaagt erin die te plaatsen, maar de naald blijkt niet te voldoen. Ines vraagt om een ambulance. Die wordt toegezegd maar zal nimmer arriveren.

Het meisje wordt naar het medisch centrum gebracht. Ines vraagt om een maagsonde, maar volgens het personeel is dat er niet. Er is geen kennis en nauwelijks materiaal. Ines krijgt het op haar zenuwen en trekt in boosheid en onmacht zelf de kasten open. En vindt wat ze zoekt. De sonde wordt geplaatst, de glucose toegediend. Na een kwartier gaan de ogen van het meisje weer een beetje meer open, ze komt iets meer tot leven. Ines en Karlien blijven op en neer lopen naar de medische post. Ze ontdekken witte ontlasting bij het kind. Dat wijst er op dat het kind een vitaal enzym mist en weinig perspectief heeft.

Kort na de start van het checken moeten we alweer stoppen. Leraren van de lokale school proberen hun kinderen voorrang te geven, wat tot een handgemeen leidt. Corruptie is hier overal. Het team van MCC besluit buiten de kwestie te blijven en moet lijdzaam wachten. Later op de dag zal dit incident zich herhalen.

De checks zelf verlopen soepel, hoewel zich wederom veel complicaties aandienen. De artsen zien een kind met een klompvoetje, een jongen onder de bulten en een kind van twaalf met het lichaam van een driejarige (het syndroom van Stiegler).

Veel kinderen in Ayata zijn apathisch. MCC hoort dat de bevolking zich in de positie van slachtoffer ziet. Er is weinig gedrevenheid om de problemen te lijf te gaan. Het personeel van het medisch centrum is daar een illustratie van. Er staan dozen met medicijnen opgestapeld maar er wordt niets mee gedaan. Ook sommige moeders zijn apathisch. Claire ziet een meisje van zes jaar met geïnfecteerde schurft aan het oor. Vertaalster Alex is lang bezig om het haar rond het oor weg te knippen en de vuile wond met gekookt water schoon te maken. Met antibiotica zal de infectie binnen twee weken zijn verdwenen.

Na honderd kinderen zetten we de checks even stop. Er is nog voor een beperkt aantal (75) kinderen medicijnen. De lokale autoriteiten moeten de verdere selectie doen. Aanvullend blijken we er nog twintig te kunnen doen. We slaan de lunch over en gaan door tot vier uur door. De teller staat op 195 kinderen.

Daarna begint de grote schoonmaak van alle apparatuur en het opruimen. Een hele klus. Saskia heeft vandaag voor het eerst geprikt en had het direct onder de knie. Alles ging heel soepel. We lopen terug voor het diner: soep, speciale aardappelen en Russisch ei. Saskia en Oscar doen niet mee. Nog steeds geen eetlust.

Dan is het tijd voor een officiële afsluiting. Karlien heeft voor iedereen een cadeautje en een speciaal dankwoord. Eric, medewerker van het Boliviaanse ministerie van volksgezondheid, is vol lof en kijkt uit naar alle statistische gegevens, die de missie zal opleveren. Daarmee kan hij verbeteringen in de aanpak bepleiten.

De vertalers, allemaal vrijwilligers, vertellen veel geleerd te hebben. Ook voor hen was het een hele bijzondere week. Enkele citaten:

“Jullie hebben de mentale armoede van het Boliviaanse volk doorbroken”.

“Net als jullie ben ik heel trots. Bij veel kinderen zag ik na de tests een glimlach. Dat was heel goed voor me. Ik hoop later nog meer te kunnen doen.”

“Jullie hebben een baby gebaard, die nu al kan lopen. De toekomst zal nog veel brengen. Ik heb jullie in mijn hart gesloten”.

Medisch teamleider Ines laat namens MCC weten dat volgend jaar een team van artsen en vrijwilligers zeker zal terugkeren om de continuïteit te garanderen. Volgens het beleid van MCC zal dat in totaal vijf keer gebeuren. De samenwerking met Chakana is voortreffelijk verlopen (alle hulde aan Paula) en verdient voortzetting. Karlien over Paula: *“Ze is de enige vrouw die de grote mond van Ines en mij heeft weten te snoeren.”* Miguette over Paula: *“Iedereen lacht als men jou ziet. Het is zo’n feest met jou. Ik kende je niet, maar we hadden via de mail direct een klik. Ik had al veel bewondering voor alle energie die je er in hebt gestopt. Hier pas heb ik gezien dat je er nog veel meer energie in hebt gestoken. Je hebt alles voorzien en geregeld. Ik heb je in mijn hart gesloten.”*

En de Belgische Boliviaan Anton: *“We zijn deze week betaald in menselijke warmte en de lach van de kinderen. Het was een groot genoegen de kinderen met glimlach te zien vertrekken. Dit geeft een enorme voldoening. We hebben laten zien dat verandering mogelijk is! Jullie kunnen altijd op ons rekenen!”*

Vrijdag 30 april

Het is Koninginnedag. Het besluit is genomen. We gaan naar de ruïnes en daarna terug naar La Paz. We vertrekken met z’n allen om half acht. Het weer is beroerd en de tocht zwaar omdat de wegen slecht zijn geworden door de regen. Na twee uur zwaaien we de jeep met de mensen van het ministerie uit. Op enkele kilometers voor de bestemming moeten we de auto’s achterlaten. Een slippartij heeft duidelijk gemaakt dat verder rijden niet verantwoord is. Een kleine groep is gretig en vertrekt direct. De anderen helpen de auto’s te keren en te parkeren. Het gezelschap valt uit elkaar. Iedereen zoekt elkaar en de bestemming wordt niet bereikt omdat het veel verder is dan voorzien. Na lang wachten en zoeken (met een stevige klim omhoog) zijn we om twee uur weer compleet. Veel frustratie, maar de meesten van ons zijn te moe om er veel tijd aan te besteden. Let’s move.

De tocht is niet gemakkelijk vanwege de vele hobbels en kuilen. Maar er is weer veel te zien en te genieten. Robert maakt tientallen foto’s. Eén keer komt hem dat op een valpartij te staan. We poetsen de modder van zijn kleding. Als we de snelweg opdraaien is het al bijna avond. We schrikken van het aantal kilometers: 190. Naar schatting vier uur rijden. Als het donker is rijden we een stadje binnen waar we een warme maaltijd gebruiken. Het is erg koud. De vis, rijst en sla smaken uitstekend. We eten hier voor iets meer dan een euro per persoon.

Rond tien uur rijden we door El Alto. Anton belooft dat we om elf uur in het hotel zijn. Maar dat slaat het noodlot toe. Eerst is er een wegblokkade van actievoerders, waardoor we een

willekeurige alternatieve route volgen. Dan raakt de benzine op en tot slot zijn ook de batterijen van de walkietalkies leeg. Rond middernacht bekruipt ons een gevoel van wanhoop. Met een paar flessen cola kopen we ons een weg langs een kleine blokkade maar dat blijkt onvoldoende.

Het is wederom Anton die soelaas biedt. Hij gaat praten met de actievoerders en heeft een heldere boodschap: "Ik heb hier een team van Nederlandse artsen die jullie kinderen hebben geholpen. Zij willen volgend jaar terugkomen maar als jullie ze nu niet doorlaten dan kun je dat wel vergeten." Er wordt vergaderd. En er wordt nog meer vergaderd. Om 1.00 uur valt het besluit: we mogen door. Stenen worden weggehaald en oudere mensen staan op. We zijn er door. We kunnen nu ook tanken. Om even voor twee uur bereiken we ons hotel en nemen we afscheid. Wat een rare dag was dit.....

Zaterdag 1 mei

Een hele korte nacht van drie uur, maar een heerlijke douche. Onze chauffeur Hugo is weer fris en brengt ons naar het vliegveld. Karlien is zo lief met ons op te staan en ons uit te zwaaien. Op de luchthaven loopt alles gesmeerd. Saskia en Oscar vieren met Ines, Robert en Miguette, onder het genot van de resterende *snelle jelles* (ontbijtkoek) hun 31^e trouwdag.

Op de luchthaven van Lima bedenken we dat tien uur wachten op een luchthaven geen doen is. We nemen een taxi naar de beste wijk, Miraflores. Een gouden greep. Het is hier stralend mooi weer en dus tijd voor een terrasje. Daar krijgen we heerlijke koffie en zeldzaam smakelijke hamburgers. Aansluitend nemen we de toeristische rondtour (Robert zoekt het oude centrum op). Een goede keuze, want er valt veel te genieten. Lima is duidelijk in een veel betere staat dan La Paz. Vooral het strand spreekt ons aan. We gaan er later die middag ook nog even wandelen. Tussendoor kopen we souvenirs. Alleen Miguette heeft nog een werkzaam fototoestel en schiet de laatste plaatjes.

Het vliegtuig vertrekt keurig op tijd en brengt ons veilig thuis. Marinke, Marius, Lieke en Paul staan ons op te wachten. Ze zijn onder de indruk hoe warm en hartelijk het afscheid is van drie mensen, die tot voor kort nog onbekenden waren (op Ines na). Tja, zo gaat dat na zo'n intensieve week met elkaar.

Oscar, met dank aan de bijdragen van Robert